

Barokke paarden

Het erfgoed van een tijdloze cultuur

Ruiterstandbeeld van keizer Marcus Aurelius (121n. Chr) op het Campidoglioplein in Rome. De Romeinen waren de voorlopers van de barokke fokkerijen en de klassieke rijkunst. De rijkwaliteiten en de schoonheid van die paarden spreken vandaag de dag nog steeds tot onze verbeelding.

Door: Karel de Lange

De geschiedenis van de barokke paarden is al heel oud en is eigenlijk al zo oud als mensen paardrijden. Al vroeg onderkenden onze voorouders de rijtypische eigenschappen aan de wilde paarden die in hun omgeving, voornamelijk in het huidige Turkije, Irak, Iran, Noord-Afrika en het Iberisch schiereiland rondzwierven. Die specifieke eigenschappen ging men

vervolgens in de gedomesticeerde fokkerijen vastleggen en zo mogelijk met het gebruiksdoel als een functioneel rijpaard versterken.

Dit wandreliëf (Phrygië in Turkije ca. 600-500 v. chr) staat in het Oudheidkundig Museum te Leiden. Waarschijnlijk een Kaspisch paard dat ruim 2500 jaar geleden de façade van een tempel sierde. Deze Kaspische paarden hebben aan de wieg gestaan van alle warmbloedrassen waartoe ook de barokke paarden behoorden. Aan het fraaie front en de harmonische lijnen en vormen is dat goed te herkennen (foto Bas Ananias).

Ontstaan

De barokke paarden zijn in feite niets anders dan specifieke rijpaarden uit onze vroegere historie. Op die paarden werd de hogeschool rijkunst ontwikkeld. Die klassieke rijkunst is nog altijd onveranderd. Daarmee zijn de barokke paarden in feite tijdloos. Daar kwam pas na de Napoleonistische tijd verandering in. Tot zelfs ver in Spanje probeerden speciale eenheden van Napoleon paarden te vorderen of te roven. Als geen andere generaal in de geschiedenis heeft Napoleon in zijn oorlogen de toenmalige (barokke) rijpaarden er met miljoenen doorheen gejaagd. Dat ging zelfs zover dat er na zijn tijd amper meer goede rijpaarden in Europa te vinden waren. Men moest dus naarstig aan de slag om die leemte weer op te vullen. Daartoe werden er in de 19^e eeuw en masse Engelse Volbloeds, vooral door de Noord-Europese fokkerijen, ingezet die in hun begintijd nog over veel oriëntaalse rijpaardeigenschappen beschikten en in de slag bij Waterloo (1815) uitstekende diensten hadden bewezen. De eenzijdige selectie op de renbaan leverde echter al snel paarden op die weliswaar als renpaard uitstekend geschikt zijn maar die door het gebrek aan evenwicht in de bouw als rijpaard toch veel tekort komen. De Engelse Volbloeds en de kruisingen met de toenmalige klassieke warmbloeds waren in 1815 nog superieure cavaleriepaarden. Amper vijftig later, tijdens de Krimoorlog, was de situatie al compleet anders.

Captain Nolan schreef in 1854: *‘Onze cavaleriepaarden zijn zwak het bloed dat zij nodig hebben is niet dat van een week racepaard (een dier dat sterke overeenkomsten vertoont met de greyhound en alleen gefokt is op snelheid) maar het bloed van een Arabisch – of Perzisch paard, dat hen een compact type, stalen benen en uithoudingsvermogen geeft.*

Captain Nolan had dus ook vastgesteld dat racetype verschilt van het evenwichttype dat zo typerend is voor de barokke paarden.

Captain Nolan is vooral bekend geworden door zijn beide boeken: 'The Training of Cavalry Remount Horses: A New System', (1852) en 'Cavalry: Its History and Tactics' (1853).

Zowel de grootmeester Gustav Steinbrecht (1808–1885) als Francois Baucher (1796–1873) constateerden dat de Engelse Volbloeds en hun kruisingproducten niet of heel matig tot dragen en dus niet in balans konden komen.

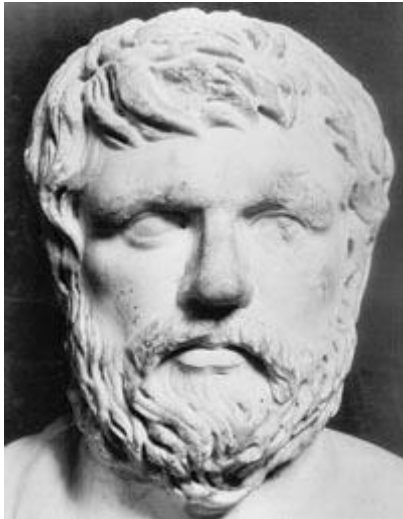

Links de Grootmeester Gutav Steinbrecht en Francois Baucher (r) op Partisan. Beide paarden tonen de gewelfde halzen die zo kenmerkend zijn bij de barokke rassen.

Daarom zonden de keizers van de Habsburger Dubbelmonarchie aan het begin van 1800, na de Napoleonistische overheersing, expedities naar het Midden-Oosten om daar paarden aan te kopen die op de staatsstoeterijen konden worden ingezet om de rijpaardenkwaliteit en het bestand weer aan te vullen.

De Oudheid

Nadat de oudste tot heden bewaarde aantekeningen over de rijkunst, "Anabasis", "Peri Hippikes" en "Hipparchikos" in 430 voor Christus door Xenophon waren geschreven, duurde het bijna 2000 jaar tot de rijkunst weer in de "spotlights" werd gezet.

Xenophons belangrijkste ontdekking was: "Alleen met een geschoold, wendbaar paard kan men ten strijde trekken en vechten."

De Middeleeuwen

Tijdens de Middeleeuwen werd vooral in de Noord-Europese landen de Grieks/Romeins/Iberische rijstijl, die men van de Romeinen had overgenomen, vervangen door de geharnaste ridders op zware rijpaarden. Deze rijstijl was vaak gebaseerd op brute kracht en geweld en miste de elegantie en natuurlijke vaardigheid die de Romeinen hadden meegebracht. Tijdens de kruistochten bleek echter dat de ridders met hun zware paarden en uitrusting maar amper uit de voeten konden. Het klimaat en de veel meer uit rotsgrond bestaande bodem zullen hier ongetwijfeld een grote rol hebben gespeeld. In het Heilige Land bleken de ridders maar heel moeilijk opgewassen tegen de snelle paarden en de uitstekende rijkunst van de locale verdedigers. De Europeanen hadden inmiddels wel geleerd dat het zware paard en een zware wapenuitrusting op het slagveld tegenover een snelle en wendbare tegenstander niet veel voordelen bood.

Dit waren ruiters en paarden waartegen de ridders het tijdens de kruistochten in Palestina moesten opnemen.

Ridders op hun zware paarden. In Dordrecht werd in een soort wetboek (keurboek) uit 1401 zelfs de volgende verordening opgenomen: “Dat geen vrouwen voirtan tot geene tijt mit paerden lancx der straten en draven, optie boete van I pond, terstont sonder verdrach off te nemen, halff den heer ende halff den tsheren knechten” (het is vrouwen voortaan verboden in de stad paard te rijden, op straffe van 1 pond, welke boete direct betaald dient te worden, de helft aan de heer en de helft aan zijn dienaar).

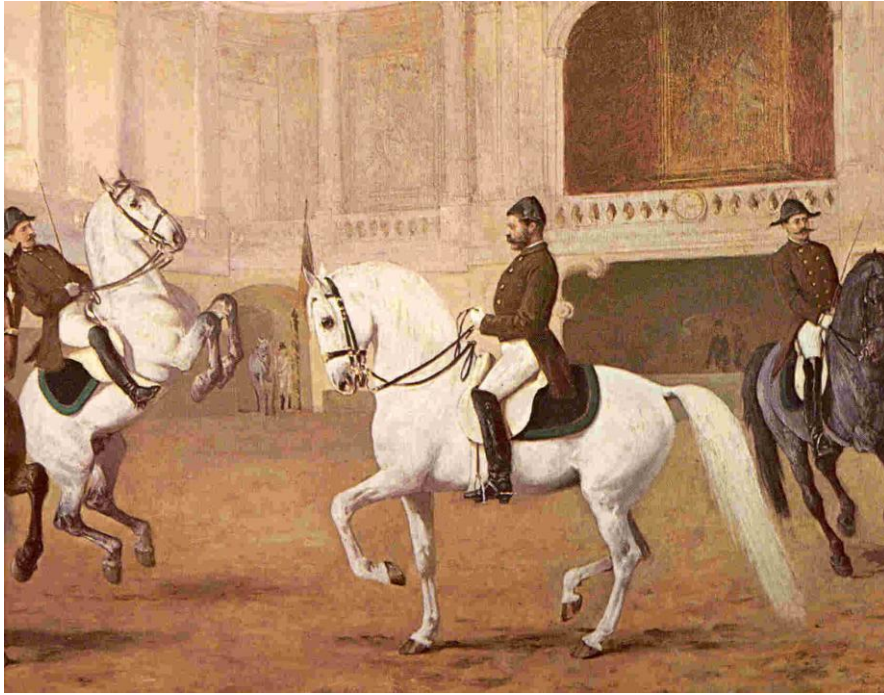
Op het Iberische schiereiland voerden de Moren over het grootste deel echter de scepter en zij bleven trouw aan de Oriëntaalse rijstijl die op het Iberische schiereiland tot in hoge perfectie werd ontwikkeld en die wij nu kennen als de Andalusische en Spaanse rijtschool.

In Spanje, dat in de Middeleeuwen voor een groot deel eeuwenlang onder de Moorse cultuur verkeerde, werd de klassieke rijkunst tot op een hoog niveau verder ontwikkeld en die wordt nog altijd onveranderd op de Spaanse Rijschool in Wenen uitgevoerd.

Rijscholen

De vraag naar goede rijpaarden nam in de renaissance-tijd enorm toe en zo ontstond in Noord-Italië een belangrijke fokkerij waarvan de wortels in Sicilië liggen. In 830 hadden de Moren dit eiland veroverd. Uit kruisingen met de inlandse paarden ontstond een uitstekend licht cavaleriepaard. Dit Napolitaanse paard is in sommige rassen nog vertegenwoordigd maar bestaat als ras niet meer. In 1532 vestigden in Napels de ritmeesters Federigo Griso en Pasquale Caracciolo de later zo beroemd geworden "Napolitaanse Rijschool". Vanaf die tijd ging het ook met de fokkerij van rijpaarden bergopwaarts. Overal in Europa werden, geïnitieerd door de toenmalige machthebbers, staatstoeterijen opgericht die aan de wieg hebben gestaan van wat wij nu de barokke paarden noemen. Pas na de Napoleonistische tijd begon, naast het barokke type, het Engelse Volbloed steeds het model van de toenmalige paarden te beïnvloeden. Temeer omdat de vuurwapens steeds meer de strijd in de veldslagen gingen bepalen en men veel minder afhankelijk werd van paarden die in de man tot mangevechten rijkunstig op een hoog niveau gereden moesten worden. De vraag naar de barokke rassen werd toen al sterk verminderd. Alhoewel de vooroorlogse Landstallmeesters, vooral in de Duitse warmbloedfokkerijen, nog vasthielden aan de klassieke modellen van de barokke typen was na de oorlog het hek van dam en werd er massaal ingezet op de Engelse Volbloeds om vooral de zware landbouwpaarden in meer elegante paarden maar niet bepaald tot betere rijpaarden om te vormen. Toch zette die trend zich sterk door omdat de barokke paarden als rijpaarden veelal te duur waren en amper meer emplooi vonden. Bovendien werden ze al niet meer op grote schaal gefokt. Deze trend werd nog versterkt omdat de nog aanwezige staatstoeterijen, door de mechanisatie en motorisatie gedwongen, vaak uit geldgebrek hun deuren moesten sluiten. Omdat de huidige gespecialiseerde rijpaardfokkerij steeds minder goed te rijden en veelzijdige gebruikspaarden oplevert, komen de barokke paarden en hun afkomst vanwege hun uitzonderlijke rijkwaliteiten weer flink in de belangstelling te staan en winnen ze snel aan populariteit.

Op de klassieke rijsscholen werd vooral de Spaanse, klassieke rijkunst op barokke paarden bedreven die nu, vanwege hun hoge rijkwaliteiten, weer sterk in populariteit stijgen.

De barokke rassen

Tot de barokke rassen kunnen eigenlijk alle warmbloedrassen gerekend worden die niet onder invloed staan of hebben gestaan van het Engels Volbloed. Tot de bekendste horen de PRE (Andalusier) en de Lippizaner, die vooral dankzij de Spaanse Rijschool bekend en populair is geworden.

Links de Internationale PRE-hengst Helio II van de Franse Grand Prix ruiter Arnaud Serre en rechts de Lippizaner, Maestoso Basowizza met Oberreiter Andreas Hausberger, die beide aan de top van de barokke rassen en de klassieke rijkunst staan.

Het Andalusische paard (PRE) heeft samen met het Arabische Volbloed en de Berber een grote invloed gehad op al andere barokke en warmbloedrassen.

Het klassieke Arabische Volbloed heeft aan de wieg van nagenoeg alle barokke rassen gestaan.

Ook de Berber heeft aan vele barokke rassen bijgedragen.

Tot de barokke paarden zouden dus het ook Groningse en Gelderse paard van voor de omvorming en de mechanisatie gerekend kunnen worden.

Het Gelderse paard, van voor de omvorming en de mechanisatie, doet qua rijtypische kwaliteiten en elegantie weinig voor de barokke rassen onder.

Naast de Andalusier en de Lippizaner dragen onder meer de volgende paardenrassen duidelijke barokke kenmerken en worden zij tot barokke rassen gerekend.

Altér Real

De Altér Real stamt oorspronkelijk uit Andalusische merries en werd specifiek door het Portugese koningshuis gefokt. Ze werden met Portugese hengsten gekruist. Rond 1880 werd Berber en Arabisch bloed ingebracht. Met het einde van het Portugese koningshuis in 1910 ging ook de fokkerij van de Altér Real bijna ten onder. Gelukkig wordt de draad weer opgepakt en zijn er thans fokkers actief om dit ras weer nieuw leven in te blazen.

Frederiksborger met de grootmeester in de academische rijkunst Bent Branderup.

De Frederiksborger. In de 16e eeuw was Denemarken een van de voornaamste leveranciers van uitstekende rij- en cavaleriepaarden. Veel paarden werden naar het buitenland verkocht. Ook een enkele van de beste fokdieren werd geëxporteerd. De bloedlijnen die zo zorgvuldig opgezet waren, raakten daardoor enorm uitgeput. De Koninklijke stoeterij moest daarom in 1839 haar deuren sluiten. Ook andere stoeterijen zijn verloren gegaan, mede door de bloedige oorlogen door de eeuwen heen. De fokkerij werd echter door particuliere fokkerijen voortgezet en het paard krijgt vanwege zijn hoge dressuurkwaliteiten nu weer belangstelling.

Fries paard

Het Friese paard. Het **Friese paard** is het oudste inlandse raspaard van Nederland. Zijn wortels gaan ver terug in de tijd. Al in de 13e eeuw was de Fries bekend en tegenwoordig vertoont het nog steeds duidelijke overeenkomsten met zijn verre voorouders. Friese paarden werden waarschijnlijk al meer dan drieduizend jaar geleden gebruikt. Uit oude bronnen blijkt dat het paard al gebruikt werd door de Romeinen, die het ras zeer waardeerden. Ze namen de Fries mee als oorlogspaard tijdens de veldtocht naar Engeland. Ook in de Middeleeuwen werd de Fries vooral als krijgspaard gebruikt en gekruist met Arabische Volbloeds die tijdens de kruistochten waren buitgemaakt. Gedurende de Tachtigjarige Oorlog leverden kruisingen met Spaanse paarden, voornamelijk Andalusiers,

een actief en veelzijdig type Fries op. Het ras kampt echter met ernstige inteeltproblemen die zonder toevoer van ander bloed niet meer hersteld kunnen worden.

Kladrubers in 1912

tijdens de keizerlijke parade te Wenen.

De Kladruber. In het midden van Tsjechië, in het stroomgebied van de Elbe, ligt de eeuwenoude stoeterij Kladruby nad Labem. Deze voormalige hofstoeterij van de Habsburgse keizersdynastie uit Wenen is de bakermat van een der laatste barokke paardenrassen, de Kladruber. De geschiedenis van dit ras loopt synchroon met die van de stoeterij en voert terug tot ver in de 16^e eeuw. En daarmee hoort de stoeterij tot de oudsten ter wereld en daarmee haar paardenras ook. Dat deze unieke paarden na vierenhalf eeuw fokkerij nog springlevend zijn, is nog dagelijks te zien in dit zo fraaie instituut. De Kladruber heeft als koetspaard naam en faam gemaakt maar ook onder het zadel blijkt het als groot (vanaf 1.60m) barokpaard een imposante verschijning in de hedendaagse paardensport. De kleuren zijn uitsluitend schimmel en zwart.

Knabstrupper

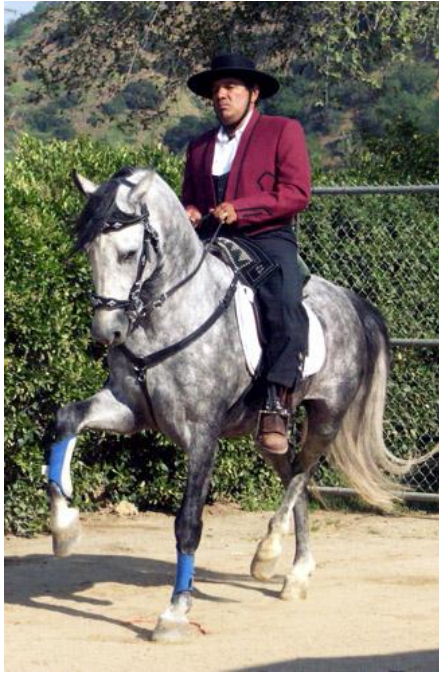
De Knabstrupper. Gevlekte paarden werden al afgebeeld op de rotstekeningen van holbewoners, ze waren in de oudheid populair en zijn dat nu nog. De Knabstrupper is zo'n

gevekt paard en alle Knabstruppers stammen af van één merrie, Flaebehoppen. De rechter Lund kocht deze merrie van de slager Flaebe, die het paard weer van een officier uit het Spaanse leger gekregen had. De merrie produceerde een foklijn van gevlekte paarden die later populaire circuspaarden werden. De Knabstrupper is een Deens ras. Het meest opvallende kenmerk van de Knabstrupper is zijn gespikkelde vachtkleur. Omdat bij het fokken veel waarde is gehecht aan het behoud van deze kleur, degenereerde het ras en stierf het bijna uit. De zuivere Knabstrupper, hoewel zeldzaam, heeft een vriendelijk en intelligent hoofd.

Lusitano in de passage

De Lusitano. Dit paardenras is afkomstig uit Portugal. Hun naam komt dan ook van 'Lusitanië', de oude Romeinse naam voor 'Portugal'. Lusitano's zijn imposante, maar ook elegante paarden die aan de Andalusier doen denken. De Lusitano heeft min of meer dezelfde origine als het zuivere Spaanse raspaard (PRE)- beide werden vroeger Andalusier genoemd. In de Oudheid diende het ras als strijdpard en was het zeer geliefd vanwege zijn wendbaarheid, lenigheid en temperament. Tijdens de Renaissance werd het ras de trots van de Portugese cavalerie. En niet alleen deed de Lusitano het goed in de oorlog, ook voor stierenvechten bleek zijn uitstekende geschiktheid vanwege de behendigheid en de intelligentie van het ras. Iberische paarden werden later door grote ontdekkingsreizigers en conquistadores over zee meegenomen naar andere landen. Vanaf ongeveer de 16e eeuw gebruikte men de Lusitano om in een groot aantal landen de daar reeds bestaande barokke rassen te verbeteren. Ook met springen en in de mennerij heeft de Lusitano zich op internationaal gebied bewezen. Denk hierbij onder andere aan Novilheiro van John Withaker.

De Mangalarga Marchador toont zijn natuurlijke balans.

De Mangalarga Marchador. De oorsprong van de Braziliaanse Mangalarga Marchador (kortweg MM) gaat terug naar de 18e eeuw. De eerste paarden van dit ras ontstonden door de kruising van een Portugese Altér-Real hengst met Berber en Andalusische merries. Deze paarden vielen op omdat ze een goed uithoudingsvermogen hadden, makkelijk waren in de omgang en van nature de tölt liepen. In Brazilië noemt men de tölt "MARCHA". Het in 1949 opgerichte officiële stamboek, Associação Brasileiro dos Criadores do Cavalo Mangalarga Marchador, ofwel ABCCMM telt ca. 6000 fokkers en voert een fokregister met ca 360.000 geregistreerde paarden. Tot dit stamboek worden alleen paarden vanaf 3 jaar toegelaten, die een zuivere Marcha koppelen aan een goed exterieur, werkwilgheid en een subliem karakter. Paarden die alleen draf of telgang tonen worden niet gekeurd en komen in Brazilië dus niet in aanmerking voor de fok. Het fokdoel is om een betrouwbaar veedrijverspaard te verkrijgen dat lange afstanden kan overbruggen en wendbaar is. Een comfortabele Marcha heeft een goede galop en is daarbij ook als familiepaard zeer geschikt.

De Menorquin paarden tijdens een galoptreden.

De Menorquin. Het Menorca paard komt van het eiland Menorca, de Balearen, in Spanje. De officiële naam van het ras is “Pura Raza Menorquina” (Zuiver Menorcaans Ras) P.R.M. afgekort. In Spanje spreekt men echter van een “Menorca” (paard), hoewel “Menorquín” ook gebruikt wordt in het vasteland van Spanje. Deze laatste naam, Menorquín, is ook de meest gebruikte in het buitenland (Frankrijk, Duitsland, Italië etc.) De Pura Raza Menorquina paarden zijn altijd zwart, waarbij alle schakeringen van zwart worden toegelaten. Iedere andere vachtkleur is uitgesloten voor de inschrijving in het stamboek. Witte vlekken op voorhoofd en benen worden toegelaten, mits deze van beperkte oppervlakte zijn. De Menorca paarden zijn heel erg nobel, warmbloedig, sober en rustiek. Ze zijn moedig, resistent, wendbaar en energiek en daarom inzetbaar in verschillende disciplines. De Menorquin is zeer intelligent, werklustig en leergierig en toont heel goede aanleg voor verzameling. Onder het zadel zijn ze zeer serieus en geconcentreerd, ook als meerdere hengsten tegelijkertijd gereden worden. De Menorcaanse paarden zijn temperamentvol en hoogmoedig, niettemin zijn ze heel erg gehoorzaam en bijna niet te beledigen. Zijn karakter en eigenschappen maken dat het werk met een Menorquin altijd een genot en lonend is voor zowel paard en ruiter.

Murgese paarden in traditionele outfit.

De Murgese. De Murgese heeft een edel hoofd met Romeinse neus. De ogen zijn groot, staan iets zijwaarts geplaatst in de schedel die de Murgese een typerende oogopslag geeft. De hals is krachtig en diep aangezet. Ze zijn rechthoekig gebouwd met sterk beenwerk. De

Murgese kan goed verzamelen en heeft een zeer sterke wendbare galop. Murgese's zijn nuchter, vrolijk en intelligent. De Murgese is afkomstig uit Zuid Italië en dankt zijn naam aan het Murge gebergte. Hier lopen de Murgese kuddes een deel van het jaar rond en dragen een bel. Dit rotsachtige gebergte, waar het zomers zeer heet is en s' winters zeer koud en er ook een dik pak sneeuw ligt, heeft er voor gezorgd dat het Murgese ras winterhard is met sterke hoeven en beenwerk. Het Murgese ras is meer dan 500 jaar oud. Rond 1900 was de Murgese bijna uitgestorven. Het Italiaans ministerie van Landbouw greep in om het ras in stand te houden en dit cultureel erfgoed te beschermen. Het ras wordt nu met veel passie gefokt in de rijkste archeologische regio in Italië: Puglia. De Murgese is verwant aan de adellijke cavalerie paarden van het Koninkrijk Napels. De Palazzo bloedlijn van het Murgese ras voert bloed van de Napolitano hengst "Conversano" die ook terugkomt in de Lippizaner bloedlijnen. De Napolitano is een uitgestorven barok paardenras dat in de 16de eeuw werd gezien als één van de meest succesvolle paardenrassen voor de cavalerie. Ook is de Napolitano een drager van het zeldzame kleuren "roan".

Arabo-Friesian

De Arabo-Friesian. Tot de laatste van de barokke rassen mag ook de Arabo-Friesian gerekend worden. Dit ras bestaat nu ongeveer 20 jaar en kan die korte tijd als veelzijdig sportpaard, met deze vrij kleine populatie, al terugzien op opmerkelijke successen. De Arabo-Friesian is vrij van de inteeltgebreken die het Friese paard bedreigen. Het fokdoel is een edel, intelligent ras -en rijpaard met goede gebruikseigenschappen voor alle (top) sportdisciplines met duidelijke herkenbare Volbloedeigenschappen van de Shagya/Araber en de barokke Friese paarden. De in te zetten hengsten en merries moeten zich duidelijk onderscheiden in het geslachtstype. Gewenst is een edel, harmonisch gebouwd sportpaard in het evenwichtsmodel met een uitgesproken Shagya/Arabische Volbloed-opdruk, de barokke contouren, massa en bot van het Friese paard en de aanverwante barokke en klassieke warmbloedrassen.